

اقتصاد خانوار

با مقدمه:

عادل پیغامی

عضر هیئت علمی دانشگاه امام صادق علیه السلام

تألیف:

علی استاجی

خلیل نوروزی

انتشارات
دانشگاه امام صادق علیه السلام

عنوان: اقتصاد خانوار

تألیف: علی استاجی و خلیل نوروزی

مقدمه نویسنده: عادل پیمانی

ناشر: دانشگاه امام صادق علیه السلام

ویراستار ادبی، صفحه‌آرا و طراح جلد (یونیفرم): محمد روشنی

نمایه‌ساز و ناظر نسخه‌پردازی و چاپ: رضا دبیا

چاپ و صحافی: چاپ سپیدان تهران

چاپ اول: ۱۳۹۶

قیمت: ۱۵۰/۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

کتاب: ۹-۵۶۵-۳۱۴-۶۰۰-۹۷۸

تهران: بزرگراه شهید رجایی، مدیریت، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام

صندوق پستی ۱۵۹-۴۶۵۵، کد پستی: ۱۴۶۵۹۴۳۶۸۱ • تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲

E-mail: press@isu.ac.ir • www.seta-sadio.ir • فروشگاه اینترنتی:

سرشناسه: استاجی، علی، ۱۳۶۶-

عنوان و نام پدیدآور: اقتصاد خانوار / تألیف: علی استاجی و خلیل نوروزی؛ با مقدمه عادل پیمانی.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، (ع)، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۱۰ ص.

شابک: ۹-۵۶۵-۳۱۴-۶۰۰-۹۷۸-

شناسه افزوده: نوروزی، خلیل، ۱۳۶۶- ه.ج. ناشر:

شناسه افزوده: پیمانی، عادل، ۱۳۵۲- مقدمه نویسنده

شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق علیه السلام (ع)

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۵۸۶۱۶

تمام حقوق محفوظ است، هیچ بخشی از این کتاب بدون اجازه مکتوب ناشر قابل تکثیر یا توزیع مجدد به هیچ شکل، از جمله چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی، فیلم و صدا و انتقال در فضای مجازی نمی‌باشد. این اثر تحت پوشش قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.

فهرست مطالب

۱۳		ساختن نشر
۱۵		پیشگفتار
۱۹		مقدمه دکتر سید علی بیگانی
۳۱		مقدمه مؤلفان
۳۱		کلیات
۳۲		۱. اقتصاد خانواده در گذر زمان
۳۸		۲. چرا این کتاب باید خوانده شود
۴۰		۳. در این کتاب چه خواهیم خواند
۴۲		جمع‌بندی
۴۵		فصل اول: تخصیص‌های درون خانوار منابع
۴۵		کلیات
۴۷		۱. حوزه مصرف، خانواده به مثابه واحد مصرفی (مدیریت هزینه در اقتصاد خانواده)
۴۸		۱-۱. سبب و بردار مصرفی خانواده
۵۰		۱-۲. تخصیص منابع بین اعضای خانوار در مصارف، مخارج و در سر به‌گذاری
۵۴		۲. سازمان‌دهی اقتصادی خانواده
۵۴		۱-۲. نظام تصمیم‌گیری در سازمان خانواده
۵۶		۱-۱-۲. انتخاب واحد در اقتصاد خانواده
۵۷		۲-۱-۲. انتخاب جمعی در اقتصاد خانواده
۶۳		۲-۱-۳. مدیریت و اقتدار در خانواده
۶۹		۲-۲. هزینه فرصت در خانواده

۷۱	۲-۳. تعادل در اقتصاد خانواده.....
۷۲	۳. حوزه تولید، خانواده به مثابه واحد تولیدی (مدیریت درآمد در اقتصاد خانواده).....
۷۳	۳-۱. مسئولیت کسب درآمد و تقسیم کار میان اعضای خانواده.....
۷۹	۳-۲. تخصیص زمان به اشتغال و اوقات فراغت (کار تمام وقت، پاره وقت).....
۸۱	۳-۳. حسابداری زمان، ارزش گذاری کار و تولیدات در خانواده.....
۸۳	۳-۴. بردار محصولات و خدمات تولیدی از سوی خانواده.....
۸۵	جمع بندی.....
۹۱	فصل دهم: تخصیص های بین خانواری
۹۱	کلیات.....
۹۲	۱. رویکرد نوع دوستی.....
۹۳	۱-۱. انتقال با اایی و ارث.....
۹۴	۱-۲. نوع دوستی، دو جانبه و نوع دوستی کامل.....
۹۴	۱-۳. رویکرد تحلیل نگاه نوع دوستی.....
۹۴	۱-۴. کسب نافع توسط دولت.....
۹۵	۱-۵. شکل گیری.....
۹۶	۱-۶. بیمه، ارتباطات و مهمی خانوادگی.....
۹۹	۱-۷. به هم پیوستگی های اقتصادی.....
۹۹	۲. رویکرد هزینه معامله.....
۱۰۰	۲-۱. حداکثر شدن مطلوبیت خانواده ها.....
۱۰۱	۲-۲. ایجاد بازار بین خانواری.....
۱۰۲	۲-۳. توجه به والدین و مسائل مرتبط با ارثیه.....
۱۰۲	۲-۴. ترجیحات الگوسازانه و اثرات نمایشی.....
۱۰۳	۲-۵. استفاده از صرفه های اقتصادی مقیاس و گستره، در تولید و هزینه ها.....
۱۰۶	جمع بندی.....
۱۰۹	فصل سوم: اقتصاد خانواده در افق بین زمانی و بین نسلی
۱۰۹	کلیات.....
۱۱۰	۱. پس انداز.....
۱۱۴	۲. انتقال های درون خانواری، علل و ریشه ها.....
۱۱۷	۳. صندوق بازنشستگی.....
۱۲۰	۴. تحلیل شکاف های بین نسلی در اقتصاد خانواده.....
۱۲۵	جمع بندی.....

فصل چهارم: اقتصاد بخش عمومی و خانواده.....	۱۲۹
کلیات.....	۱۲۹
۱. کارایی پارتویی در اقتصاد خانواده.....	۱۳۱
۲. چرخه‌های زندگی در خانواده.....	۱۳۴
۳. اقتصاد رفاه خانواده.....	۱۳۸
۴. مالیات ستانی از اقتصاد خانواده.....	۱۴۳
۵. اعطاء یارانه به خانواده.....	۱۴۴
۶. منافع اجتماعی و قیمت‌های سایه‌ای در اقتصاد خانواده.....	۱۴۵
جمع‌بندی.....	۱۴۷
فصل پنجم: اقتصاد حمایت از خانواده.....	۱۵۱
کلیات.....	۱۵۱
۱. قانون حمایت از مصرف‌کننده.....	۱۵۱
۱-۱. حقوق اساسی مصرف‌کنندگان.....	۱۵۱
۱-۱-۱. حق رفع بازرها، سالم.....	۱۵۳
۱-۱-۲. حق ایمنی.....	۱۵۳
۱-۱-۳. حق انتخاب.....	۱۵۳
۱-۱-۴. حق آگاهی.....	۱۵۴
۱-۱-۵. حق نمایندگی.....	۱۵۵
۱-۱-۶. حق جبران.....	۱۵۶
۱-۱-۷. حق آموزش.....	۱۵۷
۱-۱-۸. حق برخورداری از محیط‌زیست سالم.....	۱۵۸
۲. قانون کار.....	۱۵۸
۱-۲. کار شناور.....	۱۶۱
۲-۲. محافظت از کودکان کارگران یا کارمندان.....	۱۶۲
۳-۲. کار از راه دور (غیر حضوری).....	۱۶۲
۴-۲. مرخصی استحقاقی بارداری.....	۱۶۳
۵-۲. مرخصی استحقاقی رسیدگی به همسر باردار.....	۱۶۳
۶-۲. مرخصی غیر استحقاقی فرزندخوانده.....	۱۶۴
۷-۲. مرخصی غیر استحقاقی اضطراری.....	۱۶۴
۸-۲. مرخصی رسیدگی به تغذیه فرزند.....	۱۶۵
۹-۲. مرخصی غیر استحقاقی رسیدگی به وضعیت درسی کودکان.....	۱۶۵

۱۰-۲	مرخصی بیماری اعضای خانواده.....	۱۶۶
۱۱-۲	مرخصی بیماری های ویژه خانواده.....	۱۶۶
۱۲-۲	مرخصی ایجاد روابط صمیمی با کودک.....	۱۶۷
۱۳-۲	موارد تأمین مالی خانواده در دوران مرخصی.....	۱۶۷
۳	اقتصاد حمایت از خانواده های ویژه.....	۱۶۹
۱-۳	آمار فزاینده زنان سرپرست خانوار.....	۱۷۰
۲-۳	زنان سرپرست و حقوق اجتماعی.....	۱۷۱
۳-۳	توانمندسازی زنان سرپرست خانوار.....	۱۷۲
۴-۳	موانع توانمندسازی.....	۱۷۵
۵-۳	بحثی در اشتغال زنان سرپرست خانوار در کشور.....	۱۷۶
	جمع بندی.....	۱۷۷
فصل ششم: اقتصاد میان سالی و کهن سالی.....		
	کلیات.....	۱۷۹
۱	سهم افراد مسن در بازار کار.....	۱۸۰
۱-۱	برنامه های تأمین اجتماعی، سلامت همگانی و کاهش سن بازنشستگی.....	۱۸۳
۲-۱	نقش دارایی و سایر متغیرها در آیین آمدن سن بازنشستگی.....	۱۸۶
۳-۱	الگوی مصرف و پس انداز در دوران بازنشستگی.....	۱۸۸
۱-۳-۱	علل افزایش ثروت و مصرف متناسب با آن در کهن سالان.....	۱۸۹
۲-۳-۱	مصرف و پس انداز در زوج ها.....	۱۹۱
۴-۱	بالا رفتن میزان ثروت متناسب با سن.....	۱۹۳
۱-۴-۱	شواهدی بر نظریه چرخه زندگی مصرف کننده با داده های مصرف.....	۱۹۶
۲-۴-۱	بررسی انگیزه های ارث گذاری و افزایش پس انداز.....	۱۹۷
۲	شرایط اقتصادی دوران سالمندی.....	۲۰۵
۱-۲	ارزیابی شرایط و اوضاع اقتصادی سالمندان با تکیه بر درآمد.....	۲۰۵
۲-۲	ارزیابی شرایط و اوضاع اقتصادی سالمندان با تکیه بر میزان مصرف.....	۲۱۲
۳-۲	توزیع منابع اقتصادی.....	۲۱۴
	جمع بندی.....	۲۱۹
فصل هفتم: اقتصاد ازدواج و تشکیل زندگی مشترک.....		
	کلیات.....	۲۲۳
۱	تحلیل اقتصادی حرکت به سمت ازدواج.....	۲۲۴
۲	تحلیل اقتصادی طلاق.....	۲۲۶

۲۲۶	۱-۲. ادامه زندگانی مشترک (سوختن و ساختن).....
۲۲۶	۲-۲. طلاق.....
۲۲۶	۱-۲-۲. قوانین طلاق دلبخواهی.....
۲۳۰	۱-۲-۲-۱. تأثیر قانون طلاق دلبخواهی در بازار ازدواج.....
۲۳۲	۳. اقتصاد زاد و ولد.....
۲۳۳	۱-۳. نگاهی اقتصادی به مسئله زاد و ولد.....
۲۳۳	۱-۱-۳. مدل همبستگی معکوس کمیت و کیفیت فرزندان.....
۲۳۳	۱-۱-۳-۱. توضیح مدل.....
۲۳۵	۱-۱-۳-۲. نتایج مدل.....
۲۳۷	۳-۱-۳. نقد مدل.....
۲۳۹	۲-۱. نقش سیاست‌های دولت در هزینه‌های بچه‌دار شدن.....
۲۴۱	۱-۲-۳. اهداف سیاست‌های جمعیتی.....
۲۴۲	۱-۲-۳-۲. تأثیر سیاست‌های جمعیتی.....
۲۴۲	۱-۲-۳-۱. سیاست‌های جمعیتی در گذشته.....
۲۴۴	۲-۲-۳-۲. سیاست جمعیت در عصر جدید.....
۲۴۶	۳-۲-۳-۳. سیاست‌های جمعیتی در کشورهای جهان سوم.....
۲۴۶	۴-۲-۳-۳. سیاست‌های جمعیتی در کشورهای توسعه‌یافته.....
۲۴۶	الف. مسئله کاهش باروری.....
۲۴۷	ب. سیاست‌های مهاجرتی.....
۲۴۷	۵-۲-۳-۳. سیاست‌های مشترک در جهان.....
۲۴۹	الف. سیاست‌های انقباضی.....
۲۵۲	ب. سیاست‌های انبساطی.....
۲۵۳	۶-۲-۳-۳. مطالعه سیاست‌های برخی کشورهای مشرق زمین و زاد و ولد.....
۲۵۳	الف. سوئد.....
۲۵۴	ب. نروژ.....
۲۵۵	ج. دانمارک.....
۲۵۵	د. فنلاند.....
۲۵۷	جمع‌بندی.....
۲۵۹	جمع‌بندی نهایی.....
۲۶۳	منابع.....
۲۷۹	نمایه.....

پیشگفتار

اقتصاد خانواده، اگرچه از عناوین و موضوعات اقتصاد خرد فرض شده است اما اثرات متعددی که از آن ناشی شده است، اهمیت خانواده و اقتصاد آن را در مطالعات اقتصادی نشان می‌دهد. از این رو لازم است نگاه جدیدی به این حوزه داشته و اقتصاد خانواده را به عنوان یکی از شاخه‌های اصلی برشماریم. همچنین از آن جهت که اسلام علاوه بر فرد و جامعه، برای خانواده نیز اصالت قائل است، اقتصاد خانواده در ادبیات اسلامی بیشتر می‌تواند مورد توجه قرار گیرد که مقدمه آن، تعیین سؤالات و محورهای بحث شده اقتصاد خانواده در اقتصاد متعارف است. کتاب پیش رو تلاش دارد تا این دسته نیازها را در نگرشی جدید برای مخاطبان خود ارائه دهد.

اقتصاددانان در کتب و مقالات خود کمتر خانواده را محور قرار داده و بیشتر اقتصادی فردی و یا اجتماعی را تحلیل می‌کنند. از این رو علاوه بر گستردگی طیف برداشت‌ها، فقر محتوایی نیز در این علم مشاهده می‌شود. اقتصاد خانواده از جمله علوم است که در جهان تعابیر گوناگونی برای آن ارائه شده و در نتیجه متون مختلفی در تبیین آن نگاشته شده است. از اینکه لفظ خانوار در مصرف و تولید کشور را اقتصاد خانواده فرض کنیم و حال آنکه همان جمع جبری عرضه و تقاضای اقتصاد مدنظرمان باشد تا آنجا که ازدواج و طلاق را نیز با ادبیات اقتصادی تبیین نماییم و حال آنکه شاید نتوان هر امر اجتماعی را در

مقولات اقتصادی گنجانده، از جمله مرزهای این طیف وسیع است.

این معضلات در مجامع علمی داخل کشور بیشتر است تا آنجا که طیفی خانواده را همان مجموع افراد می‌دانند و در نتیجه ضرورتی برای تدوین کتابی در حوزه اقتصاد خانواده نمی‌بینند و یا طیفی که اقتصاد خانواده را به اقتصاد زنان به ویژه آنچه از معضلات اصلی در کشورهای غربی در حوزه خانواده‌های تک‌والدینی یا به تعبیر فارسی زنان سرپرست خانوار است، تقلیل داده‌اند و یا طیفی که تنها به برخی از بخش‌های ادبیات کلی اقتصاد متعارف و یا اقتصاد اسلامی در این موضوع اکتفا کرده‌اند، همه و همه نشانگر عدم توجه دقیق به موضوعی مهم با عنوان اقتصاد خانواده است.

با این توصیف مشخص می‌شود، نگرارش کتابی مدون و طبقه‌بندی‌شده در این موضوع بسیار اهمیت بالایی دارد و می‌تواند راهگشای دانشجویان و اساتیدی باشد که راراست این مسیر را به پیش برند. از این رو اگرچه نتوانستیم دسته‌بندی نسجم و تدرتمندی را در حوزه اقتصاد خانواده در داخل و خارج از کشور بیابیم، از تلاش‌های جناب آقای دکتر بیغامی در این عرصه بهره‌جسته و مبنای کار خرسار دادیم. این دسته‌بندی با استفاده از طبقه‌بندی‌های موجود در اقتصاد خرد و کلان و مطالعه هزاران صفحه از کتبی است که با موضوعاتی قریب به موضوع اقتصاد خانواده نگاشته شده‌اند. کتاب پیش رو با مطالعه و بررسی منابع موجود، دسته‌بندی مذکور را تا حدی تغییر داده و تلاش کرد آنچه در محورهای اصلی نگاشته شده است را گردآوری کند. لازم به ذکر است، محتوای ارائه شده در کتاب، پیش‌عمده‌ای از دسته‌بندی مذکور را پوشش داده و محققان امید دارند در آینده تمام درختواره موضوعات را تکمیل نموده و سپس ادبیات اقتصاد اسلامی در بین محورها را نیز به رشته تحریر درآورند.

مسلماً رسیدن به این متن و گردآوری خط به خط محتوای آن از متون متنوع و کمتر مرتبط، نیازمند همکاری بزرگواری بوده است که محققان را در تمامی مسیر یاری نموده‌اند. بر همین اساس ابتدا خداوند را شاکریم که ما را

در نگارش کتابی برای حوزه اقتصاد خانواده یاری فرموده است و آرزو مندیم این اثر مقدمه‌ای بر اقتصاد خانواده در محدوده اقتصاد ایران و اقتصاد اسلامی باشد. همچنین، مهم‌ترین همراهی، مشاوره و پشتیبانی‌های علمی دقیق و بی‌دریغ از سوی جناب آقای دکتر پیغامی است که جرقه اولیه نگارش این کتاب در ذهن محققان نیز توسط ایشان ایجاد شده است. در نهایت بایستی از همکاری بی‌دریغ و خالصانه همسرانمان یاد کرده و همچنین از آقایان دکتر محمد جواد شریفی و احمد محمدی که ما را در تدوین این اثر یاری کرده‌اند، تشکر ویژه‌ای داشته باشیم.

و من الله التوفیق

استاجی - نوروزی

تأیستان ۱۳۹۶